

JORDI SÁNCHEZ BOSCH

EFESIS I COLOSSENCES: DUES CARTES DE PAU?

FACULTAT DE TEOLOGIA DE CATALUNYA

© Edicions de la Facultat de Teologia de Catalunya

Barcelona, 2007

ISBN 10: 84-935144-8-9

ISBN 13: 978-84-935144-8-8

Dipòsit legal: B. XXXXXXXX

Imprès a EDICIONES GRÁFICAS REY

Albert Einstein, 54 C/B. Nave 15 – Cornellà de Llobregat (Barcelona)

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	7
El nostre plantejament	8
Capítol primer	
EL TEMA DE DÉU	13
1. Déu transcendent i creador	13
a) <i>En la Carta als Colossencs</i>	14
b) <i>La Carta als Efesis</i>	18
El pròleg	20
2. Déu Pare i l'Esperit Sant	23
a) <i>Déu Pare en Colossencs</i>	22
b) <i>Déu Pare en Efesis</i>	24
c) <i>L'Esperit Sant en Colossencs</i>	26
d) <i>L'Esperit Sant en Efesis</i>	27
Ésser personal	29
Capítol segon	
TRADICIONS CRISTOLÒGIQUES	31
1. Els noms de Crist	31
a) <i>En Colossencs</i>	31
b) <i>En Efesis</i>	32
2. El Crist pre-pasqual	33
a) <i>En Colossencs</i>	33
La paraula de Crist	33
La vida de Crist	35
b) <i>En Efesis</i>	38
La paraula de Crist	38
La vida de Crist	39
L'amor de Crist	40

3. Mort redemptora	41
a) <i>Segons Colossencs</i>	42
La «sang» i la «creu»	43
El «cos» i la «carn»	44
La factura contra nosaltres	45
b) <i>Segons Efesis</i>	47
En la línia de Colossencs	49
Es lliurà al sacrifici	51
3. Resurrecció, Ascensió i Retorn	52
a) <i>En Colossencs</i>	52
Mort i resurrecció	53
Sepultura i resurrecció	55
A la dreta de Déu	58
b) <i>En Efesis</i>	59
En la línia de Colossencs	60
Ressuscitar en imperatiu	61
La pujada al cel	63
Efesis i Parusia	64
4. Jesucrist, el Senyor	65
a) <i>Segons Colossencs</i>	65
El títol de Senyor	66
La victòria de Crist	67
Crist, Cap	70
b) <i>Segons Efesis</i>	72
La victòria de Crist	75
Crist, Cap de l'Univers	76
5. El Fill Etern de Déu	77
a) <i>Jesús, «el Fill» segons Col i Ef</i>	78
b) <i>L'Himne cristològic</i>	79
L'Himne i la tradició paulina	83
c) <i>Altres textos de Colossencs</i>	86
d) <i>Altres textos d'Efesis</i>	89
Atributs divins	91
Capítol tercer	
LA RECONCILIACIÓ	95
1. Del pecat a la gràcia	96
a) <i>En Colossencs</i>	97
Situació pecadora	97
La iniciativa divina	99

b) <i>En Efesis</i>	103
Situació pecadora	103
No per les obres	106
Perquè ningú no es gloriï	108
La iniciativa divina	109
Per gràcia	110
Salvació en temps passat	113
Per a demostració de la seva bondat	114
Predestinació	116
2. El paper de la fe	117
a) <i>En Colossencs</i>	117
b) <i>En Efesis</i>	118
Fe i vida cristiana	120
«Fe» com a «doctrina»	121

Capítol quart

LA VIDA CRISTIANA	125
1. Una «vida nova en Crist»	126
a) <i>El cristià té vida</i>	126
En Colossencs	126
En Efesis	127
b) <i>Una vida «nova»</i>	128
En Colossencs	128
En Efesis	128
c) <i>La vida «en Crist»</i>	129
En Colossencs	129
En Efesis	130
2. L'«ètica» cristiana	133
a) <i>Llibertat del pecat</i>	133
En Colossencs	133
En Efesis	136
La nova justícia	138
La col·laboració humana	142
El paper de l'Esperit	143
b) <i>El cristià, home lliure</i>	145
En Colossencs	145
En Efesis	147
c) <i>El fruit del Esperit</i>	149
En Colossencs	149
En Efesis	151

d) <i>La veritat i la consciència</i>	153
e) <i>El retorn del pecat</i>	155
En Colossencs	155
En Efesis	156
3. Una nova relació amb Déu	158
a) « <i>Fills de Déu</i> »	158
En Colossencs	158
En Efesis	159
b) <i>Goig, pau i consol</i>	161
Goig en Colossencs	161
Pau en Colossencs	162
Pau en Efesis	163
El consol que ve de Déu	165
c) <i>Coneixement i saviesa</i>	165
En Colossencs	165
En Efesis	167
e) <i>Oració i lloança de Déu</i>	169
Oració en Colossencs	169
Oració en Efesis	170
Accions de gràcies	171
La lloança de Déu	172
4. L'esperança i la glòria	174
a) <i>Esperança en Colossencs</i>	174
b) <i>Esperança en Efesis</i>	175
c) <i>La glòria en Colossencs</i>	176
d) <i>La glòria en Efesis</i>	177
La glòria futura	178

Capítol cinquè

ISRAEL I L'ESGLÉSIA	181
1. Realitat històrica	181
a) <i>En Colossencs</i>	181
b) <i>En Efesis</i>	182
2. Teologia d'Israel	183
a) <i>En Colossencs</i>	183
b) <i>En Efesis</i>	185

Capítol sisè

L'ESGLÉSIA DE CRIST	189
1. Definicions de l'Església	189

a) <i>En Colossencs</i>	190
b) <i>En Efesis</i>	193
Cos de Crist	198
Església-ciutat	201
L'Església, construcció-temple	202
2. Les dimensions de l'Església	203
a) <i>En Colossencs</i>	204
La unitat de l'Església	205
Unitat en la fe	205
Unitat en l'amor	206
b) <i>En Efesis</i>	207
Unitat en la fe	208
Unitat en l'amor	209
La comunió amb els apòstols	210
3. El ministeri de la paraula	211
a) <i>En Colossencs</i>	211
Un ministeri carismàtic	212
Un ministeri compromès	213
Un ministeri paradoxal	214
Un ministeri pastoral	214
Un ministeri compartit	215
b) <i>En Efesis</i>	216
Un ministeri carismàtic	218
Un ministeri compromès	219
Un ministeri paradoxal	220
Un ministeri pastoral	220
Un ministeri compartit	221
4. Altres ministeris i carismes	223
a) <i>En Colossencs</i>	223
b) <i>En Efesis</i>	224
Capítol setè	
ENTORN DE L'AUTENTICITAT	225
1. Diverses opinions	225
a) <i>Ef i Col properes a Pau</i>	225
b) <i>La tesi de l'autenticitat</i>	228
c) <i>Diferències entre Col i Ef</i>	231
2. La nostra opinió	233
a) <i>Comparar text</i>	234
b) <i>Comparar significats</i>	234

c) <i>Comparar amb tot Pau</i>	235
d) <i>Les diferències d'estil</i>	236
BIBLIOGRAFIA	239
Comentaris a Efesis i Colossencs	239
Altres estudis citats	242

INTRODUCCIÓ

1. No serà fàcil saber amb certesa si l'apòstol Pau va escriure o va fer escriure les cartes conegudes com «Als Colossencs» i «Als Efesis» (les citarem com a «Col» i «Ef»). Però ningú no negarà que, si a algun altre escrit s'assemblen aquestes dues cartes, serà sempre un que, com elles, porta el nom de Pau.¹

Durant segles, totes les cartes que porten aquest nom foren acceptades sense problemes com a obra de l'apòstol, ja que en cadascuna s'hi troben reflexos de les altres.²

Però els vents del dubte començaren a aixecar-se fa més de dos-cents anys.³ Després va passar com quan un pare comença a dubtar de la legitimitat d'algun dels seus fills: els dubtes es consoliden i es van estenent als altres fills, precisament perquè tots s'assemblen. Després de la Primera a Timoteu no trigaren a «caure» les altres dues Pastorals (2Tm i Tt).⁴ Al cap de poc, només les quatre grans Cartes (Rm, 1Co, 2Co, Ga) eren reconegudes com a

1. Avui dia és freqüent, fins i tot majoritari, anomenar-les «deuteropaulines»: és el títol que G. KRODEL (ed.), *The Deutero-Pauline Letters: Ephesians, Colossians, 2 Thessalonians, 1-2 Timothy, Titus*, Minneapolis MN 1993, dóna al seu comentari. Per la seva banda, J. A. ZIESLER, *Pauline Christianity*, Oxford 1990, hi posa un punt de reserva, però sense insistir: «Either definitely not by him or frequently thought not to be by him [...] represent a second wave of Paulinism» (p. 127; cf. pp. 128-133). Amb això es reconeix que les «protopaulines» (Rm, 1Co, 2Co, Ga, Fl, 1Te, Fm, que sovint citarem d'aquesta manera abreujada) continuen essent un punt de referència insubstituïble per a la seva comprensió.

2. L'única excepció podria ser Marció, entorn a l'any 150: rebutja les Cartes Pastorals (1Tm, 2Tm, Tt), però continua acceptant com a autèntiques Ef i Col.

3. Clàssicament es coneix F. SCHLEIERMACHER (*Über den sogenannten Ersten Brief des Paulus an Timotheus*, Berlin 1807) com el primer que posava en dubte l'autenticitat d'alguna carta de Pau: en concret, 1Tm. De tota manera, en 1792, E. EVANSTON (*The Dissonance of the four generally received evangelists*, citat per H. E. LONA, *Die Eschatologie im Kolosser- und Epheserbrief*, Würzburg 1984, pp. 22 i 30) negava l'autenticitat de Col i Ef, tot i que sense conseqüències en el món anglosaxó.

4. Succeí en 1812 amb J. G. EICHHORN (*Einleitung in das Neue Testament III*, Leipzig 1812).

autèntiques.⁵ De tota manera, malgrat la dificultat de recollir els vents del dubte una vegada espargits, la comunitat estudiosa ha tornat a reconèixer com a autèntiques altres tres Cartes (1Te, Fl, Fm),⁶ mantenint prou reserves respecte de les restants (2Te, Ef, Col i les Pastorsals: 1Tm, 2Tm i Tt).

Per suposat que si es considera tota la literatura sobre el tema, el «consens» és moltes vegades més aparent que real: diríem més aviat que està augmentant el nombre dels qui accepten l'autenticitat de Col i fins i tot d'Ef (*infra* §§ 178s) o bé les col·loquen al més a prop possible de l'apòstol (*infra* § 177): l'antic rebuig furiós queda com una relíquia del passat.⁷ Per altra banda, ningú no dubta que el tema pot continuar essent estudiat i que aquest estudi ens pot portar a un millor coneixement, no sols dels escrits en qüestió, sinó també de Pau, tot i que difícilment ens portarà a una solució definitiva del problema de l'autenticitat.⁸

El nostre plantejament

2. Després d'haver dedicat alguna reflexió a les Cartes indubtables de Pau,⁹ voldríem ara adreçar l'atenció a les Cartes als Efesis i als Colossencs, per

5. La reducció a quatre autèntiques és obra de F. Ch. BAUR (*Paulus, der Apostel Jesu Christi*, Stuttgart 1845, pp. 458-475), el qual rebutja Col i Ef perquè no s'enfronten amb els judaïtzants, sinó que entren en discussions cristològiques: «Hier aber ist das Hauptmoment der Antithese aus der Soteriologie [...] schon in die Christologie vorgerückt» (p. 445). Un deixeble seu, O. PFLEIDERER (*Der Paulinismus*, Leipzig 1890), estableix major distància entre Ef i Col, col·locant-les en capítols diferents: Col (pp. 377-392) figura com a «Der Paulinismus unter dem Einfluss des Hellenismus»; Ef, en canvi (pp. 433-464), com a «Der Paulinismus im Übergang zum Katholizismus». Per altre cantó, Pfeiderer retorna a 1Te la consideració d'autèntica.

6. L'acceptació de set cartes indubtables es presenta com a definitiva en R. BULTMANN, *Theologie des Neuen Testaments*, Tübingen 1968, p. 191 («Als Quellen für die Theologie des Paulus haben nur die zweifellos echten Briefe zu dienen: Rm, 1. u. 2. Kr, Gl, Phl, 1. Th, Phm») i es pot considerar com a unànime en allò que afirmen.

7. La «fúria» és representada avui dia per H. DETERING, *Der gefälschte Paulus*, Berlin 1995, el qual, després de recollir els arguments més clàssics per a rebutjar les Pastorsals (pp. 42-48), Ef-Col (pp. 49-51) i 2Te (pp. 51-54), entén que amb arguments semblants es poden rebutjar totes les cartes paulines i les dels antics Pares que citen Pau (Climent, Ignasi i Policarp: pp. 55-102).

8. Basti veure la quantitat de literatura recent que recollim *infra* §§ 176-179. Amplien la bibliografia W. W. KLEIN, *The Book of Ephesians: An annotated bibliography*, New York 1996; W. E. MILLS, *Ephesians*, Lewiston NY 1999; M. A. SEIFRID, *The Pauline Writings. An Annotated Bibliography*, Grand Rapids MI 2002.

9. En J. SÁNCHEZ BOSCH, *Escritos paulinos*, Estella 2002, pp. 131-174 (c. 5), fem una síntesi doctrinal de 1Te. Més endavant, en *Mestre dels pobles. Una teologia de Pau l'apòstol*, Barcelona 2006, hem sistematitzat l'aportació de les altres cartes indubtables de l'apòstol, amb especial atenció a les quatre grans (Rm, 1Co, 2Co, Ga). En el present escrit, partim de *Escritos* 387-426 (c. 13) com a introducció a Ef i Col i tenim a la vista les dues obres citades en la comparació d'aquestes dues amb les cartes indubtables, citant especialment la bibliografia posterior.

comprendre-les millor com a obra d'un o dos autors, si més no proper(s) a Pau, que escriu(en) a partir de tradicions que coneixem per diversos llibres del Nou Testament, abans de preguntar-nos si aquests dos escrits procedeixen del mateix Pau de les grans Cartes.

En el nostre treball pressuposem:

- l'autenticitat, avui dia no posada en dubte, de, si més no, set cartes paulines: Rm, 1Co, 2Co, Ga, Fl, 1Te, Fm (a les quals en el curs del treball ens referirem com a «Pau», sense per això pressuposar la inautenticitat d'altres cartes);

- la possibilitat (en alguns casos, certesa) que les set cartes mencionades van influir (com a fonts o com a material conegut) en la composició d'Ef i Col;¹⁰

- la prioritat de Col respecte d'Ef, ja que Ef conté molt material propi i seria més difícil explicar per què Col l'ha suprimit;¹¹

- la possibilitat que tots dos escrits, en cas de ser inautèntics, siguin deguts a autors diversos.¹²

10. R. REUTER, *Synopse zu den Briefen des Neuen Testaments* 5, Frankfurt 1997, mostra desenes de paral·lels entre Col i les set indubtables (l'listes, en pp. 32-35 i 35-46; sinopsi, pp. 48-225), entre Ef i les mateixes set (l'listes, en pp. 230-234 i 235-247; sinopsi, pp. 248-531) i entre Col i Ef (l'listes, en pp. 536s y 538s; sinopsi, pp. 540-619). Reconeix que hi ha graus en l'acceptació de dependència: «Literarische Abhängigkeit von einzelnen Paulusbriefen, etwa Phlm, Röm und Phil, wird durchaus konzediert, doch darüber hinausgehende Parallelen werden eher als Gedächtniszitate oder als eine allgemeine Bekanntschaft mit paulinischer Sprache gewertet» (p. 29). Alguns autors addueixen l'estricta dependència com a prova d'inautenticitat. Així Muddiman 2001, p. 11: «There is a singularly close relationship of Ephesians with Colossians and with the other letters of the Pauline corpus sufficient to make its authenticity most unlikely.»

11. REUTER, *Synopse* 536, confirma per a l'àmbit alemany: «Zumindest im deutsch-sprachigen Raum besteht ein deutlicher Forschungskonsens bezüglich der literarischen Abhängigkeit des Eph von Kol.» La prioritat de Col sembla especialment clara per a aquells que atribueixen les dues cartes a autors diferents. Així HOPPE 1987, p. 15, entén que: «Der Eph- Autor den Brief an die Kolosser gekannt und für seine Schrift ausgewertet hat.» Stockhausen 1989, p. 19 (cf. pp. 15-19: «It seems most reasonable to suppose that Colossians is the earlier letter and that the author of the Epistle to the Ephesians used it as the most important, though not the only, model for the new letter within the Pauline letter tradition»; M. GIELEN, *Tradition und Theologie neutestamentlicher Haustafelthik*, Frankfurt 1990, p. 13: «heute kaum noch Diskussionen darüber gibt, dass dem Kol die Priorität zukommt und Eph von ihm abhängig wird»). Per a R. BURNET (*Épîtres et lettres Ier-IIer siècle*, Paris 2003), la dependència d'Ef respecte de Col condueix a una datació escalonada: «L'épître aurait plutôt été écrite vers 70-80 puisque les nombreuses proximités avec l'Épître aux Éphésiens, écrite vers 80, suggèrent que l'auteur de cette dernière aurait eu connaissance de Col» (pp. 213s; cf. pp. 211-236).

12. Des de Pfeiderer (cf. *supra*, nota 5), se sol subratllar la major proximitat al catolicisme per part d'Ef. Cf. BEST 2001, p. 67: «Se si accetta la paternità non paulina, si deve però rilevare altresì che vi sono indicazioni sufficienti per inferire che gli autori di Colossesi e di Efesini siano due persone diverse» (pp. 35-67: «La paternità», i pp. 67-72: «Una scuola paolina»). El tema perd importància per a P. POKORNY 1991, p. 10, per tractar-se en tots dos casos de deixebles de Pau: «The problem of one or two authors is diffused somewhat, if we assume that Colossians, like Ephesians, arose from the same circle of Pauline disciples.»

Els al·legats més vistosos entorn de l'autenticitat o inautenticitat de les nostres cartes són els que parteixen de qüestions històriques o de llenguatge i d'estil. El nombre divers de *hapax legomena* (paraules exclusives d'un cert escrit) impressiona avui dia una mica menys.¹³ Se subratlla més la manca en Ef i Col de termes essencials en el llenguatge pauli¹⁴ o la manca de vigor argumentador com el que distingeix Pau en Ga.¹⁵ De tota manera, especialment en el nostre cas, hem observat que el que mou els autors a afirmar o negar són, en general, qüestions de contingut o de teologia. Resulta especialment escandalós, per exemple, que en Col 1,24 l'apòstol pretengui suplir «el que manca als sofriments de Crist» (en parlem *infra* § 26). En Ef escandalitza especialment el seu pretès «eclesiocentrisme», com si els «apòstols i profetes» fossin el fonament de l'Església *en lloc de Crist* (vegeu *infra* §§ 145s, 158).¹⁶

Pròpiament ens dedicarem a aquestes qüestions de contingut o de teologia, atenent a les paraules, però també al seu significat. El nostre treball intentarà arribar a la síntesi doctrinal, respectivament, de Pau, de Col i de Ef, amb la qual cosa l'aproximació verbal deixa de ser merament externa.¹⁷ Per suposat que, de passada, afegiran material de primera mà especialment útil en el moment d'estudiar l'autenticitat des d'un punt de vista històric o estilístic.

Pràcticament tots els temes propis de la teologia paulina troben una inflexió pròpia en Ef i Col, que els fa dignes de consideració a l'hora de tractar el tema de l'autenticitat:

- el tema de Déu i el tema de Crist («teologia», en sentit més estricte, i cristologia);
- el pas a la gràcia i el pas a la glòria (soteriologia i escatologia);
- l'Esperit, l'Església i la vida cristiana concreta (pneumatologia, ecle-siologia, parenesi).

El rerefons natural, sota el qual s'estudien tots aquests temes, el formen, sens dubte, les cartes universalment reconegudes com a paulines: ens pre-

13. Vegeu els nostres comptes en SÁNCHEZ BOSCH, *Escritos* 390-392 i 397s. El gran campió en la batalla dels *hapax legomena* (paraules que no tornen a sortir en el Nou Testament) va ser N. HARRISON, *The Problem of the Pastoral Epistles* (Oxford 1921) i *Paulines and Pastorals* (Londres 1964) a propòsit de les Pastorals. Però precisament ell accepta l'autenticitat d'Ef i Col.

14. LOHSE 1977, pp. 133-140: «Sprache und Stil des Kolosserbriefes». Tornarem sobre el tema *infra*, §§ 182s.

15. És la tesi de W. BUJARD, *Stilanalytische Untersuchungen zum Kolosserbrief*, Göttingen 1972, pp. 77-235, que encara gaudeix de gran predicament.

16. Cf. J. ROETZEL, *The Letters of Paul, Conversations in Context*, Philadelphia 1991, p. 102 (cf. pp. 100-106): «The apostles provide the foundation of the church (2,20f), a statement that would made Paul wince.»

17. Un màxim d'aproximacions verbals apareix en la Sinopsi de R. Reuter, citada en nota 10.

guntem precisament fins a quin punt Ef i Col hi coincideixen. No és menys interessant la pregunta sobre la presència (més o menys «independent») de tradicions pre-paulines o extrapaulines en aquells escrits.¹⁸

Aquest últim punt de vista serà especialment rellevant en tractar el tema de Déu i el tema de Crist, objecte primari del querigma primitiu i, amb això, de les tradicions pre-paulines més ben estudiades.

18. Es parla de «tradicions pre-paulines» respecte d'alguns versets de Pau que, per diversos indicis, es consideren presos de tradicions anteriors. Es parla de «tradicions extrapaulines» especialment respecte de textos evangèlics, datats amb dificultat, però independents, en principi, de Pau.

Capítol primer

EL TEMA DE DÉU

1. Déu transcendent i creador

3. En les cartes de Pau, el tema de Déu apareix quasi sempre integrat en la seva soteriologia o en la seva cristologia. A part aquests aspectes, que recollirem en els capítols corresponents (cf. esp. cc. 2-4), només per indicis (i per lògica!) podem saber la importància que va tenir el tema de Déu en la predicació de Pau i de tots els qui com ell emprengueren l'evangelització dels gentils.¹ Devia ser un anunci inspirat en l'Antic Testament (el Déu Únic, savi i poderós, just i misericordiós, creador del món i de l'home), amb una especial crítica del politeisme imperant («us convertíreu dels ídols a Déu, per servir el Déu viu i veritable»: 1Te1,9) i sense renunciar a les millors adquisicions de la filosofia grega: la seva realitat invisible es dona a conèixer per l'estudi de les seves obres: el seu poder etern i la seva divinitat (Rm 1, 20).²

Ef i Col tampoc no mostren interès a parlar-nos de Déu fora del context cristo-soteriològic, propi d'una comunicació entre cristians. Menys encara, per exemple, que la Carta als Romans, que ens presenta una bona sèrie de textos sobre la revelació de Déu.³ S'arriba a tenir la impressió que en Ef i Col la referència a Crist podria desplaçar la mateixa referència a Déu. De tota manera, comparant la freqüència del terme *theos* («Déu») en cartes de longitud semblant, resulta que Ef i Col no queden pas tan mal parades: si en Fl

1. Basta llegir els Pares Apostòlics i els Pares Apòlogistes per a veure la importància que donen al tema de Déu. Que els destinataris d'Ef eren gentils, és cosa que es dona com a segura. Cf. M. QUESNEL («Valoriser ses destinataires. Ephésiens 2», en M. WOLTER, *Ethik als angeandte Ekklesiology. Der Brief an die Epheser*, Roma 2005, pp. 37-64: «Qu'ils soient des chrétiens d'origine païenne est à peu près assuré» (p. 64).

2. SÁNCHEZ BOSCH, *Mestre*, § 7.

3. Cf. SÁNCHEZ BOSCH, *Mestre*, § 6.

theos hi apareix 24 vegades, en Col hi apareix 21; si en Ga hi apareix 31 vegades, en Ef, també 31.

En qualsevol cas, més que un concepte de Déu anunciat directament per les nostres cartes, ens trobarem amb el concepte que pressuposen, la qual cosa és important, perquè significa que el donen per sabut.

En tots els temes, tractarem per separat l'aportació de Col i la d'Ef, precisament perquè continua en peu la possibilitat que siguin obra de diversos autors.

a) *En la Carta als Colossencs*

4. Col 1,15 no té, en el Nou Testament, més precedent que Rm 1,20 quan parla del «Déu invisible» amb l'adjectiu *aoratos*. A primera vista, aquesta singularitat queda devaluada, perquè, mentre que en Rm apareixia com un atribut important de Déu en el context d'un cert «concentrat filosòfic», en Col apareix tot seguit com un gènere comú a diversos éssers creats: «els visibles i els invisibles» (v. 16). Amb això Col (o l'autor de l'Himne Cristològic) va fins i tot més enllà de 1Tm 1,17 i d'He 11,27 en la incorporació de conceptes filosòfics al pensament cristià i retorna la «invisibilitat» a la categoria d'alguna cosa no definitiva des del punt de vista religiós. De tota manera, la transcendència de Déu queda salvada, perquè tot el que es diu de Crist com a imatge de Déu (que tot va ser fet per mitjà d'ell i per a ell i tot se sosté per ell: vv. 16s) depèn pel seu cantó d'aquell de qui Crist és imatge. El protagonisme del Pare queda confirmat quan, en 3,10, es parla de l'home nou com d'aquell que ha estat renovat segons la imatge del seu Creador, amb la qual cosa dona valor de norma universal a la primera obra de Déu (com també ho feia 1Co 11,7).

La Carta als Romans parla incansablement de la revelació de Déu com no ho havien fet les altres cartes indubtables i col·loca aquesta revelació abans de Crist i en el futur, malgrat que la major part dels textos parlen de la revelació per l'Evangeli.⁴ Aquest últim aspecte no deixa de ser subratllat en el llenguatge de Colossencs: parla de *mystêrion* («misteri»: en Col 1,26s; 2,2; 4,3, com en Rm 11,25; 16,25; 1Co 2,1.7; 4,1; 13,2; 14,2; 15,51), de *fane-roumai* («mostrar»: en Col 1,26; cf. 3,4, com en Rm 1,19; 3,21; 16,26; 1Co 4,5; 12,7), de *gnôrizein* («fer conèixer»: en Col 1,27 com en Rm 9,22s; 16,26), en un sentit tanmateix més cristològic. Col comença parlant d'un

4. Cf. SÁNCHEZ BOSCH, *Mestre*, §§ 9s.

«misteri que estava ocult des de segles i generacions, però ara ha estat manifestat als seus sants» (Col 1,26); segons el v. 27, aquest misteri s'identifica amb el terme de l'evangelització entre els gentils, que és Crist en vosaltres, l'esperança de la glòria. Més endavant (en 2,2) continuarà parlant del misteri de Déu, però tornarà a identificar-lo amb Crist. En 4,3, ja parlarà directament del misteri de Crist. Tot això pot relacionar-se amb un text més aviat marginal de Romans:

El misteri que ha estat mantingut en secret durant segles sense fi, però ara ha estat manifestat, i l'ha donat a conèixer a totes les nacions per a l'obediència de la fe (Rm 16,25s).⁵

Es pot relacionar encara més amb un text ben significatiu de Primera Corintis:

Parlem saviesa de Déu en el misteri, la saviesa oculta que, des d'abans dels segles, Déu havia predestinat per a glòria nostra; la que cap dels governants d'aquest segle no va entendre, perquè si l'haguessin entesa no haurien crucificat el Senyor de la glòria (1Co 2,7s).

5. La derivació cap a Crist permet, tanmateix, captar els diversos atributs de Déu en un sentit més universal. Apareixen en Colossencs com alguna cosa que se'ns ha revelat o que arribem a conèixer (per suposat, en l'Evangeli).⁶ Aquests serien els textos més significatius:

La paraula de la veritat, l'Evangeli, que ha arribat fins a vosaltres, i fructifica i creix entre vosaltres així com en tot el món, des del dia que vau sentir i conèixer la gràcia de Déu en la veritat (1,5s).

Per això nosaltres tampoc no deixem de pregar per vosaltres des del dia que ho vam sentir, i de demanar que arribeu al ple coneixement de la seva voluntat amb tota saviesa i intel·ligència espiritual (v. 9).

Confortats amb tota fortalesa pel poder de la seva glòria (*en dynamei dynamomenoi kata to kratos tês doxês autou*), per a tota constància en el sofriment i paciència (v. 11).

De la qual he arribat a ser ministre (*diakonos*), segons el pla (*oikonomia*) que Déu em concedí en ordre a vosaltres per donar compliment a la paraula de Déu, al Misteri amagat des de segles i generacions, i manifestat ara als seus sants, als quals Déu volgué donar a conèixer quina és la riquesa de la glòria

5. L'autenticitat d'aquest text és posada en dubte, precisament per la seva semblança amb les nostres cartes. De tota manera, sense unanimitat. Cf. SÁNCHEZ BOSCH, *Mestre*, c. 1, nota 3.

6. També segons Rm, la revelació en l'Evangeli s'enduu la millor part (cf. SÁNCHEZ BOSCH, *Mestre*, §§ 10s).

d'aquest misteri entre els gentils, que és Crist en vosaltres, l'esperança de la glòria (vv 25-27).

Perquè els seus cors rebin ànims i, units íntimament en l'amor, assoleixin en tota la seva riquesa la plena intel·ligència i el perfecte coneixement del Misteri de Déu, que és Crist (2,2).

Sepultats amb ell en el baptisme, també heu ressuscitat amb ell per la fe en l'actuació eficaç (*energeia*) de Déu, que el ressuscità d'entre els morts. I a vosaltres, que estàveu morts en els vostres delictes i en la vostra carn incircumcisa, us donà vida juntament amb ell i perdonà tots els nostres delictes. Cancel·là la factura que hi havia contra nosaltres, la de les prescripcions amb les seves clàusules, i la suprimí clavant-la en la creu (vv. 12-14).

Revestiu-vos, doncs, com a elegits de Déu, sants i estimats, d'entranyes de misericòrdia, de bonat, humilitat, mansuetud, paciència (3,12).

Us saluda també Jesús, anomenat Just; són els únics de la circumcisió que col·laboren amb mi pel Regne de Déu i han estat per a mi un consol (4,11).

Entorn del fet aleshores recent de la revelació cristiana, Col entén que s'ha revelat l'essència eterna de Déu, en la línia d'allò que en diu l'Antic Testament: començant per la seva veritat (1,5s) i la seva gràcia (1,6; cf. 4,18), seguint amb el poder (*dynamis*: 1,11), la fortalesa (*kratos*: 1,11.27) i la glòria (1,11.27). Com a expressió semblant, hi apareix la seva «actuació eficaç» (*energeia*: 2,12; cf. 1,29), la que va ressuscitar Jesús d'entre els morts i ens donà vida a nosaltres juntament amb ell.

La revelació de Déu apareix com la seva voluntat (*thelêma*: 1,9; cf. vv. 1.11; *thelein*: 1,27; 1,19: *eudokein*), que pren la forma de paraula (1,5.21; cf. 4,3), d'elecció derivada del seu amor (3,12), de pla concret (*oikonomia*: 1,25), que s'expressa com a riquesa (1,27; 2,2) i porta a la construcció d'un Regne (4,11). També pertany a la imatge de Déu el que 3,6 diu a propòsit de la idolatria: que sobre ella caurà el càstig (literalment, la «ira»: *orgê*) de Déu.

Al llarg del treball trobarem altres paral·lelismes dels fragments citats amb textos de Pau. Aquí insistim que parlen un mateix llenguatge. Observem (segons l'ordre de Col):

– la seva «veritat» (*alêtheia*: en Col 1,5s, com en Rm 1,18.25; 2,2.8.20; 3,7; 15,8);

– la seva «Paraula» (amb *logos*, en Col 1,5.21; cf. 4,3, com en Rm 3,4; 9,6.9.28; 13,9; cf. *logia*, en 3,2);

– la seva «gràcia» (*kharis*: en Col 1,6; cf. 4,18, com en Rm 1,7; 3,24; 4,4.16; 5,2.15.17.20s; 6,1.14s; 11,5s; 12,3.6);

– la seva «voluntat» (amb *thelêma*: en Col 1,1.9; 4,12, com en Rm 1,10; 2,18; 12,2; 15,32; amb *thelein*: en Col 1,27, com en Rm 9,18.22);

- el seu «poder» (*dynamis*: en Col 1,11, com en Rm 1,4.16.20; 9,17; 15,13.19);
- la seva «glòria» (*doxa*: en Col 1,11.27, com en Rm 1,23; 3,7.23; 5,2; 6,4; 9,23);
- el seu «pla concret» (*oikonomia*: en Col 1,25, com en 1Co 9,17; cf. *oikonomos*, en 1Co 4,1s);
- la seva «riquesa» (*ploutos* en Col 1,27; 2,2; com en Rm 2,4; 9,23; 11,33; cf. *ploutôn*, en 10,12);
- la seva «actuació eficaç» (*energeia*: en Col 2,12; cf. 1,29, com en Fl 3,21);
- el seu «càstig», literalment, la seva «ira» (*orgê*: en Col 3,6, com en Rm 1,18; 2,5.8; 3,5; 4,15; 5,9; 9,22; 12,19);
- la seva «elecció» (amb *eklektoi*, en Col 3,12, com en Rm 8,33; 16,13; cf. *eklogê*, en 9,11; 11,5.7.28);
- el seu «amor» (amb *êgapêmenoi*, en Col 3,12 com en Rm 9,25; cf. *agapêtoi* en 1,7; 11,28; *agapê*, en 5,5.8; 8,39; *agapaô*, en 8,37; 9,13);
- el seu «Regne» (*basileia*, en Col 4,11, com en Rm 14,17; 1Co 4,20; 6,9s; 15,50; Ga 5,21).

Només el terme *kratos* («fortalesa»: en 1,11), pràcticament sinònim de *dynamis* i *energeia*, sembla més propi de l'estil litúrgic reflectit en l'Apocalipsi (1,6; 5,13) i en escrits postpaulins (1Tm 6,16; 1Pe 4,11; 5,11; Ju 25). Queda com un indicatiu del caràcter més solemne i recarregat (quasi litúrgic) de la Carta als Colossencs.⁷

6. Observem que a vegades el protagonisme de Déu en tota l'obra salvífica queda una mica velat, però es manté. Així, en Col 1,19, encara que no l'anomeni, se suposa que és Déu qui «decidí que en ell (en Crist) habités tota la plenitud, i per mitjà d'ell reconcilià totes les coses amb ell mateix», en la línia de 2Co 5,19: «Déu estava en Crist reconciliant el món amb ell mateix.»

Déu és també protagonista indiscutible, encara que una mica amagat, en un text importantíssim:

Havent estat sepultats amb ell (amb Crist) en el baptisme, en el qual també heu ressuscitat amb ell per la fe en el poder de Déu, que el ressuscità d'entre els morts. Quan estàveu morts en els vostres delictes i en la incircumcisió de la vostra carn, us donà vida juntament amb ell, havent-nos perdonat tots els delictes, havent cancel·lat la factura que hi havia contra nosaltres, la de les prescripcions amb les seves clàusules, i la suprimí clavant-la en la creu.

7. Aquest és, com diem *supra*, § 2, un dels cavalls de batalla en la negació de l'autenticitat de Col i Ef.

Havent despullat els poders i autoritats, va fer-ne un espectacle públic, triomfant sobre ells per mitjà d'ell (Col 2,12-15).

Déu és esmentat explícitament una sola vegada, però sembla clar que continua essent protagonista en tot el que fa «amb Crist» o «per mitjà d'ell». Tots els atributs de Déu hauran de tenir el seu reflex en la conducta moral de l'home, col·locada sota la idea que la seva vida està amagada amb Crist en Déu (3,3). Però l'ordre de Déu quedarà sempre recobert pel de Crist: tot serà «segons correspon *en el Senyor*» (cf. 3,18). Dificilment es parlarà simplement de «justícia i equitat», com en 4,1. Però amb això només se subratlla el lloc concret on trobem Déu, no s'intenta en absolut desplaçar-lo.

b) *La Carta als Efesis*

7. La primera observació a què es prestarà la Carta als Efesis és que assumeix tots els continguts de Colossencs i els amplia, tornant sovint a Pau, sense deixar d'oferir aportacions pròpies.

La necessitat d'un querigma sobre Déu queda clara en Ef 2,12, on, com a cas únic en tot el Nou Testament, s'aplica als pagans un terme que, amb el temps, serà aplicat repetidament als cristians: *atheoi* («sense Déu»). En 4,18 diu que viuen «apartats (*apêllotriômenoi*) de la vida de Déu», pel fet que viuen apartats del «Déu viu» (cf. 1Te1,9), més que per manca de participació en la vida íntima de Déu (cf. Rm 5,10).

Encara que incorporada en un context cristo-soteriològic, Ef té una afirmació solemne sobre Déu:

Un sol Déu i Pare de tots, que està sobre tot i per tot i en tot (*epi pantôn kai dia pantôn kai en pasin*: 4,6).

Haurem de tornar sobre el text per causa del títol de «Pare» (cf. *infra*, §§ 13s) i per les seves implicacions cristo-soteriològiques (cf. *infra*, §§ 53, 90). Observem, de moment, que coincideix amb 1Co 8,6 quant a *Eis theos* («Déu és un») i que pot relacionar-se amb Rm 11,36 («tot procedeix d'ell i, per ell, va cap a ell»: *ex autou kai di'autou kai eis auton ta panta*) quant al final del verset.

La revelació apareix en els termes ja coneguts de Col:

- *gnôrizein* («fer conèixer»: en Ef 1,9; 3,3.5.10; 6,19, com en Col 1,27);
- *faneroumai* («mostrar»: en Ef 5,13s, com en Col 1,26; cf. 3,4);
- *mystêrion* («misteri»: en Ef 1,9; 3,3s.9; 5,32; 6,19, com en Col 1,26s; 2,2; 4,3).

També, amb l'arrel *apokalypt*, desconeguda per Col però àmpliament present en Pau. Es troba en Ef 1,17; 3,3.5, com en Rm 1,17s; 8,18 (*apokalyptomai*) i en Rm 2,5; 8,19; 16,25 (*apokalypsis*). El text més significatiu en Ef és, sens dubte, Ef 3,8-11:

A mi, el més petit de tots els sants, em fou concedida aquesta gràcia: anunciar als gentils les inscrutables riqueses de Crist, i fer llum sobre quina és la dispensació del misteri que durant segles ha estat ocult en Déu, creador de totes les coses; a fi que la infinita saviesa de Déu sigui ara donada a conèixer per mitjà de l'Església als principats i potestats en el cel, segons el propòsit etern que ha realitzat en Crist Jesús nostre Senyor.

Aquesta revelació de Déu pertany indubtablement a la soteriologia, però en el v. 10 hi ha una frase que mereix ser citada per la seva universalitat: «la multiforme saviesa (*polypoikilos sofia*) de Déu». La frase ens en recorda una altra, no menys universal, de Rm 11,33:

Oh profunditat (*bathos*) de riquesa (*ploutou*), de la saviesa i del coneixement (*gnôseôs*) de Déu! Que insondables són els seus judicis i inextricables (*anexikhniastoi*) els seus camins!

El text de Rm ens retorna a Ef, no sols pel *bathos* («profunditat»), que reapareix en Ef 3,18 i per *anexikhniaston* («inextricable», exclusiu de Rm i Ef), que allà torna a aparèixer unit a *ploutos* («riquesa»), sinó també per l'estil litúrgic redundant, que es considera característic d'Ef i Col.

Dintre el mateix estil, Ef 1,18s parla de la «riquesa» del poder de Déu:

Quina és la riquesa de glòria (*doxês*) [...] i quina la superior grandesa del seu poder (*dynameôs*) [...] segons l'acció eficaç (*energeias*) de la seva gran força (*tou kratous tês iskhyos*).

Només que, si en Col 1,11, per assonància litúrgica, s'afegia *kratos* («força») a *dynamis* («poder»), aquí (Ef 1,19 i 6,10) es diu *kratos tês iskhyos*, afegint-hi un altre sinònim d'origen litúrgic (cf. Ap 5,12; 7,12).

Tampoc no és estranya a Ef la idea de «ira de Déu» (*orgê*, en 5,6; cf. 2,3; Col 3,8), com tampoc la definició de Déu com aquell que «ha creat totes les coses» (3,9; cf. 2,10.15: 4,24; Col 3,10).

8. L'esfera de Déu és designada per Ef com a *pneumatikos* («espiritual»: 1,3; 5,19) i com a *epouranios* («celestial»: 1,3.20; 2,6; 3,10).

Per a Pau, *pneumatikos* s'aplica als dons de l'Esperit, però amb una especial consciència que aquests dons ens introdueixen en l'esfera de Déu (cf. 1Co 2,10-16). *Epouranios* («celestial»), en canvi, no és solament el Senyor,

que ve del cel, i els que se li assemblen (1Co 15,47-49), sinó també una part de la creació material:

Hi ha cossos celestials (*epourania*) i cossos terrenals. i una és l'esplendor (*doxa*, «glòria») dels celestials i una altra la dels materials: una és l'esplendor del sol, i una altra l'esplendor de la lluna, i una altra l'esplendor dels astres. I un astre es distingeix en esplendor (sempre: *doxa*) de l'altre astre (1Co 15,40s).

També, els que podríem anomenar éssers «intermedis»:

Perquè tot genoll es doblegui: dels celestials, dels terrenals i dels infernals (*epouraniôn kai epigeiôn kai katakhthoniôn*: Fl 2,10).

Ef fa un pas més en la relativització d'aquells termes, quan entén *in partem malam*, tant *epouranios* com *pneumatikos*:

Contra els esperits dolents del cel (*ta pneumatika tês ponêrias en tois epouraniois*: Ef 6,12).

Amb això, Ef s'inscriu en la tradició dels «esperits dolents» (*pneumata ponêra*: Mt 12,45; Lc 7,21; 8,2; 11,26; Ac 19,12s.15s), la qual, pel seu cantó, deriva de la dels «esperits impurs» (*pneumata akatharta* (Mt 12,43; Mc 1,23.26s; 3,11.30; 5,2.8.13; 6,7; 7,25; 9,25; Lc 4,36; 6,18; 8,29; 9,42; Ac 5,16; 8,7) i ens dóna testimoni del valor relatiu que cal donar a aquestes designacions de l'esfera divina (cf. *supra*, § 4).

En resum, diríem que, en el moment d'escriure Ef i Col, el tema de Déu continua essent importantíssim, donat que es viu en un món «ateu», «allunyat de la vida de Déu» (Ef 2,12 i 4,18, citats), que cal evangelitzar. Però, potser perquè des del punt de vista especulatiu la lluita contra la idolatria es considera un joc de poques taules, no descobrim avanços espectaculars en la reflexió teòrica sobre el tema. Potser només, sobretot en Ef, una major necessitat d'afirmar en el culte el paper de Déu, com ens pot mostrar la gran «obertura» d'Ef 1,3-14 i, en general, el recurs a un llenguatge més recarregat (més litúrgic) en honor d'«aquell que ens ha creat».

El pròleg

9. Observem la part que Déu té en la gran obertura d'Ef:

Beneït sigui el Déu i Pare de nostre Senyor Jesucrist, que ens ha beneït amb tota mena de benediccions espirituals, en el cel, en Crist; perquè ens ha ele-

git (*eklegesthai*; cf. Col 3,12: *eklektōi*) en ell abans de la fundació del món, per a ser sants i immaculats en la seva presència, en l'amor; elegint-nos per endavant per a ser els seus fills adoptius per mitjà de Jesucrist, segons el beneplàcit (*eudokia*; cf. Col 1,19: *eudokein*) de la seva voluntat (*thelēma*; cf. vv. 1.9.11; 5,17; Col 1,1.9; 4,12; *thelein*: 1,27), per a lloança de la glòria (*doxa*; cf. vv. 12.14.17s; 3,16.21; Col 1,11.27) de la seva gràcia (*kharis*: cf. vv. 2.7; 2,7s; 3,2.7s; Col 1,2.6; 3,16; 4,18; *kharitoun*: v. 6; *kharizomai*: 4,32; Col 3,13) amb la qual ens agracià en l'Estimat. En ell tenim per mitjà de la seva sang la redempció, el perdó dels delictes, segons la riquesa (*ploutos*; cf. v. 18; 2,7; 3,16; Col 1,27; 2,2; *plousios*: Ef 2,4; *plousiōs*: Col 3,16) de la seva gràcia que ha prodigat sobre nosaltres amb tota saviesa i intel·ligència, donant-nos a conèixer el Misteri (*mystērion*: 3,3.9; 5,32; 6,19; Col 2,2; 4,3) de la seva voluntat segons el disseny benivolent que en ell es proposà per endavant, en el seu pla (*oikonomia*; cf. 3,2.9; Col 1,25) per a la plenitud dels temps: fer que Crist sigui el Cap de tot, tant el que és al cel com el que és a la terra. En ell, per qui assolim l'herència, elegits per endavant segons el disseny del qui ho realitza (*energountos*; cf. v. 20; 2,2; 3,20; Col 1,29; *energeia*: Ef 1,19; 3,7; 4,16; Col 1,29; 2,12) tot d'acord amb la decisió de la seva voluntat, perquè els qui ja abans esperàvem en Crist, ens dediquem a la lloança de la seva glòria. En ell també vosaltres, havent escoltat la paraula (*logon*; cf. 6,19; Col 1,5.25; 3,16; 4,3) de la veritat (*alêtheia*; cf. 4,24; 5,9; Col 1,5s), l'Evangeli de la vostra salvació, i havent cregut també en ell, fóreu segellats amb l'Esperit Sant de la Promesa, que és penyora de la nostra herència, per a redempció del poble que li pertany, per a lloança de la seva glòria.

Hem recollit una sèrie de termes fonamentals, referits a Déu (molts d'ells tornaran a aparèixer, referits a Crist)⁸ i comuns a Ef i Col. A més, el fragment conté una sèrie de termes, no presents en Col, que ens ajuden a completar la imatge de Déu que té la carta, tot mostrant una gran vinculació al llenguatge de les grans cartes de Pau. Recollim els que més afecten el nostre tema:

En primer lloc, el tema de la benedicció de Déu en Ef 1,3: *eulogētos*, com en Rm 1,25; 9,5; 2Co 1,3; 11,31; *eulogein*, com en Rm 12,14; 1Co 4,12; 10,16; 14,16; Ga 3,9; *eulogia*, com en Rm 15,29; 16,18; 1Co 10,16; 2Co 9,5s; Ga 3,14.

Els termes amb què Ef 1,4 parla de la «fundació» del món (*katabolê kosmou*) són coneguts per Mt 25,34; Lc 11,50; Jn 17,24; He 4,3; 9,26; 11,11; 1Pe 1,20; Ap 13,8; 17,8, però no per Pau. Rm 1,20 es refereix, segons sembla, a aquell mateix moment amb la fórmula *apo ktiseōs kosmou*.

En canvi, l'«adopció filial» (*viōthesia*) és exclusiva d'Ef 1,5 i de Pau (Rm 8,15.23; 9,4; Ga 4,5).

8. *Infra*, §§ 64-66 apareixen diversos «traspassos» a Crist d'atributs propis de Déu.

També són bastant exclusius d'Ef i de Pau diversos termes en què es parla de la decisió eterna de Déu⁹:

– el terme *prothesis*, en sentit de «decisió divina», es troba, a més d'Ef 1,11; 3,11, en Rm 8,28; 9,11; també, 2Tm 1,9; cf. *prothesmia*, Ga 4,2;

– el terme *proorizô*, «predestinar», es troba, a més d'Ef 1,5.11, en Rm 8,29s i 1Co 2,7, així com en Ac 4,28;

– el terme *proetoimazô*, «preparar (prèviament)», es troba, a més d'Ef 2,10, només en Rm 9,23.

El curiós és que amb tot aquest material, que nosaltres trobem dispers en diversos llocs, l'autor compon una autèntica obertura a la seva obra, una mena d'himne altament inspirat.¹⁰ Si preguntem en què es distingeix aquesta peça dels materials d'on procedeix (o que, si més no, coneixia), diríem que en la visió de les decisions eternes de Déu com un gran acte d'amor, que invita insistentment a la benedicció i a la glorificació, és a dir, que la idea de la predestinació no l'aparta de Déu, sinó que l'hi condueix.¹¹

10. Amb tot això, el protagonisme de Déu queda molt més clarament i directament afirmat. Raó de més perquè tingui conseqüències directes en l'ordre moral.¹²

Col 3,10 ja havia dit que l'home nou es transforma «a imatge d'aquell que l'havia creat»; Ef 4,24 precisa: «creat segons Déu en justícia i santedat de veritat», amb la qual cosa s'al·ludeix més clarament a la creació primera. Ef proposa directament l'«obra bona» (2,10; 4,28) i la «paraula bona» (v. 29) com a cosa que s'entén per ella mateixa. Pren la narració del Gènesi com a norma de conducta per als esposos. Sobre la base que els dos seran «una sola carn» (Gn 2,24), diu:

El qui estima la seva esposa s'estima ell mateix, perquè ningú no odia la seva pròpia carn, sinó que l'alimenta i la cuida (Ef 5,28s).

I va més allà del mateix Pau quan veu tota la vida cristiana en relació directa amb el Pare:

Sigueu imitadors de Déu, com a fills estimats (v. 1).

9. El tema torna a aparèixer *infra*, § 86.

10. La composició del text avança com en cercles, cosa no admesa en retòrica clàssica. Però queda perfectament en la línia de 2Co 1,3-7 i de diverses «peces» del Quart Evangeli (p.e., cc. 1, 15, 17).

11. *Infra*, § 86 apareix el paper de la predestinació en els inicis de la vida cristiana.

12. En SÁNCHEZ BOSCH, *Mestre*, §§ 17-20 i 23-26, es descriuen, segons Rm i 1Co, les repercussions en l'ordre moral del tema de la creació.

2. Déu Pare i l'Esperit Sant

11. Dificilment es podrà dir que Ef i Col (menys encara, Col!) facin grans progressos en el tema de la paternitat divina¹³ i en el camí que condueix a la Trinitat. Es podrà dir, tanmateix, que es mantenen a l'altura de les grans cartes, donant alguna expressió interessant a la doctrina comuna.

a) *Déu Pare en Colossencs*

12. Col ens dóna una mena de mostrari de les maneres conegudes d'anomenar Déu com a Pare:

Als sants de Colosses, germans fidels en Crist. Gràcia a vosaltres i pau de part de Déu, *el nostre Pare* (1,2).

Donem gràcies incessantment a Déu, *Pare de nostre Senyor Jesucrist*, per vosaltres en les nostres oracions (v. 3).

Gràcies al *Pare* que us ha fet aptes per a participar en l'herència dels sants en la llum (v. 12).

Tot el que feu, de paraula i d'obra, feu-ho en el nom del Senyor Jesús, donant gràcies per mitjà d'ell a *Déu Pare* (3,17).

La fórmula «el nostre Pare» (Col 1,2), reflex de «el vostre Pare» (Mt 5,16.45.48. etc.), es troba abundantment en la tradició paulina (Rm 1,7; 1Co 1,3; 2Co 1,2; Ga 1,3s; Fl 1,2; 4,20; 1Te 1,3; 3,11.13).¹⁴

És més exclusivament paulina la fórmula «Pare de nostre Senyor Jesucrist» (Col 1,3; cf. Rm 15,6; 2Co 1,3; 11,31; també, 1Pe 1,3), reflex de «el meu Pare» (cf. Mt 7,21; 10,32s; 11,27; 12,50).

Una mica més generalitzat és l'estereotip «Déu Pare» (Col 3,17; cf. 1Co 8,6; Ga 1,1; Fl 2,11; 1Te 1,1, com també 1Pe 1,2; 2Pe 1,17; 2Jn 1,3; Jud 1). Aquesta unió directa entre els conceptes de «Déu» i «Pare», sense interposar-hi tan sols un article com fa 1Co 8,6, es pot relacionar amb la presència en el context de Jesucrist el Senyor, com un manera de distingir el Pare del Fill, donant per suposat (diríem) que el Fill també és Déu.

Finalment, Col 1,12 ens presenta un ús absolut, superfamiliar de «el Pare», que ens recorda els moments més elevats de l'Evangeli:

13. Vegeu SÁNCHEZ BOSCH, *Mestre*, §§ 28-30.

14. Cf. SÁNCHEZ BOSCH, *Mestre*, §§ 27-30.

Us lloo, Pare, Senyor del cel i de la terra [...]. Sí, Pare, perquè així ho heu decidit [...]. Ningú no coneix el Fill fora del Pare, i el Pare no el coneix ningú fora del Fill (Mt 11,25-27).

En cert sentit, Rm 8,15 i Ga 4,6 van més enllà, perquè arriben al terme arameu, *Abbà*, emprat per Jesús (Mc 14,36). Però només en cert sentit, perquè en Pau s'hi entreu un moment especialment tens, en què l'Esperit Sant ens força a «cridar» (cf. *krazô* en tots dos textos), mentre que en Col es tracta d'una cosa tan espontània com en el text citat de Mateu o en l'Evangeli (cf. Jn 3,35; 4,21.23) i en les Cartes de Joan (1Jn 1,2s; 2,1.14-16.22.24; 3,1; 4,14; 2Jn 4.9).

Quant a l'ús de «Fill» (cf. *infra*, § 57 i 117s), Pau insistirà que Jesús és «Fill de Déu» (Ga 2,20; 2Co 1,19) o «el seu (propi) Fill», o *Yios autou*, en Rm 1,3.9; 1Co 1,9; Ga 1,16; 4,4; 1Te 1,10; *ton eautou Yion*, en Rm 8,3; *tou idiou Yiou*, en Rm 8,32). En aquest últim text al·ludeix al sacrifici d'Abraham:

No va plànyer (*efeisato*) el seu propi Fill.

El text paral·lel, Gen 22,16, hi afegia la idea de «estimat»:

No t'has compadit (*efeisô*) del teu Fill estimat (*tou yiou sou tou agapêtou*).

En aquest sentit, Col 1,13 explicita el que era implícit en Pau:

Ens trasllada al Regne del Fill del seu amor (*tês agapês autou*).

Amb això, Col es col·loca més a prop de Mt 3,17 par; 17,5 par:

Aquest és el meu Fill estimat (*agapêtos*), en el qual m'he complagut.

La idea reapareix en diversos textos de l'Evangeli (cap de les epístoles!) de Joan: 3,35; 10,17; 15,9; 17,23s.26 (*agapan*); 5,20 (*filein*).

b) *Déu Pare en Efesis*

13. Ef fa un ús proporcionalment més gran del terme Pare, partint de l'ús paulí conegut per Col:

Gràcia a vosaltres i pau de part de Déu, el nostre Pare, i del Senyor Jesucrist (1,2).

Beneït sigui el Déu i Pare de nostre Senyor Jesucrist, que ens ha beneït amb tota mena de benediccions espirituals, en el cel, en Crist (v. 3).

Perquè el Déu de nostre Senyor Jesucrist, el Pare de la glòria, us concedeixi esperit de saviesa i de revelació per a conèixer-lo perfectament (v. 17).

Per ell, uns i altres tenim lliure accés al Pare en un mateix Esperit (2,18).

Per això doblego els meus genolls davant el Pare, de qui pren nom tota família en el cel i en la terra (3,14s).

Un sol Déu i Pare de tots, que està sobre tots, per tots i en tots (4,6).

Donant gràcies continuament i per tot a Déu Pare, en nom de nostre Senyor Jesucrist (5,20).

Pau als germans, i caritat amb fe de part de Déu Pare i del Senyor Jesucrist (6,23).

Coincideix amb Col a anomenar Déu «el nostre Pare» (Ef 1,2, com Col 1,2), «Pare de nostre Senyor Jesucrist» (Ef 1,3, com Col 1,3) i simplement «Déu Pare» (Col 3,17, com Ef 6,23).

En 2,18 (cf. 3,14 i Col 1,12), en un ús especialment entranyable de «el Pare», sense afegits, se'ns diu que tenim accés (*prosagôgên*) a ell. El text té molt en comú (fins el terme *prosagôgê*, que no apareix més en el Nou Testament) amb Rm 5,1s. Però amb una gran diferència: allà es parla de «Déu», aquí es parla de «el Pare» amb la naturalitat de Crist, tot i que també Rm 6,4 arriba a aquella designació («va ser ressuscitat per la glòria del Pare»).

Ef continua demostrant familiaritat amb el tema, i interès per ell, amb formulacions una mica diferents de les anteriors.

En 5,20, en un context en què «nostre» resultaria pretensions (com si no ho fos de Jesús) i «de nostre Senyor Jesucrist» resultaria recarregat, ja que acaba d'anomenar-lo, diu simplement: *tô Theô kai Patri*: «al (nostre) Déu, que també és (el nostre) Pare». La mateixa fórmula en 1Co 15,24, amb Jesucrist com a subjecte, sembla significar «al seu Déu, que també és el seu Pare».

14. En Ef 1,17 apareix una formulació una mica estranya:

El Déu de nostre Senyor Jesucrist, el Pare de la glòria.

Deixaria de ser-ho, invertint els termes: «el Déu de la glòria, Pare de nostre Senyor Jesucrist». Es tracta, doncs, probablement, d'un artífici literari, però un artífici que no hauria estat possible si, com succeiria a molts cristians, la ploma s'hagués resistit a escriure «Déu de nostre Senyor Jesucrist».

Això ens planteja la qüestió següent: «Déu i Pare de nostre Senyor Jesucrist» pot significar: «(el nostre) Déu, que també és Pare de nostre Senyor Jesucrist», però també: «aquell que és Déu de nostre Senyor Jesucrist, i també el seu Pare». Aquest últim sentit ens és donat, si més no, per 1Co

15,24 (acabat de citar). Per altra banda, tant en la tradició sinòptica (Mt 27,46 par: «Déu meu, Déu meu») com en la joànica (Jn 20,17: «el meu Déu i vostre Déu»), Jesús anomena Déu «el meu Déu».

Si això és així, la idea de «Pare de la glòria» podrà relacionar-se amb el sentit còsmic d'Ef (cf. *infra*, §§ 54s), ja que la glòria no afecta solament els cristians, sinó una gran multitud d'éssers.

En la mateixa línia còsmica es podrà interpretar Ef 3,15, on diu que d'ell pren nom tota família (en grec, *patria*) en el cel i en la terra. Entén que les famílies (entre humans, però també entre animals) són tals perquè tenen un pare (i per això s'anomenen *patria*). El text ens diu que això és possible perquè imiten la paternitat de Déu.

15. Això ens pot orientar en la interpretació d'Ef 4,6: «Pare de tot(s), que està sobre tot(s) i per tot(s) i en tot(s)». El context anterior (vv. 4s) ens inclinarà a donar sentit personal (fins i tot intraeclesial) als quatre «tots» (tres *pantón* i un *pasi*) que apareixen en el text. Però el fort paral·lelisme amb 1Co 8,6 i la indubtable projecció còsmica d'Ef en conjunt, ens inclinen a preferir el sentit neutre, que implica la idea de «Pare de l'Univers».

En tot el Nou Testament no hi trobem una formulació semblant més que en Ja 1,17:

El Pare dels astres, per a qui no hi ha ni transmutacions ni eclipsis.

En l'Evangeli no es diu ni que Déu sigui Pare dels pecadors ni del món material, però queda clara l'actitud paternal de Déu envers uns i altres. Basti recordar:

Si l'herba del camp, que avui és i demà es tira al forn, Déu la cuida així [...] (Mt 6,30).

Perquè sigueu fills del vostre Pare celestial, que fa sortir el sol sobre els dolents i els bons (5,45).

Davant aquesta actitud paternal de Déu, Ef pot fer un pas més en la formulació i dir que Déu és «Pare de tots i de tot».

c) *L'Esperit Sant en Colossencs*

16. Una de les sorpreses que depara l'estudi de la Carta als Colossencs és l'escassa presència (quasi només «adjectival») de l'Esperit Sant. Total, en tres textos:

Ens informà també del vostre amor en l'Esperit (*en pneumatí*: 1,8).

No deixem de pregar per vosaltres i de demanar que arribeu al ple coneixement de la seva voluntat amb tota saviesa i intel·ligència espiritual (*pneumatikê*: v. 9).

Que la paraula de Crist habiti en vosaltres amb tota la seva riquesa; instruïu-vos i amonesteu-vos amb tota saviesa, canteu agraïts, himnes i cànctics espirituals (*pneumatikais*: 3,16).

Suposant (com en realitat suposem)¹⁵ que, tant *en pneumatí*, «en l'Esperit», en el primer text, com *pneumatikos*, «espiritual» en els dos últims, signifiquen «inspirat per l'Esperit», tindrem que l'autor descobreix la presència de l'Esperit Sant en l'àmbit de les actituds profundes (l'amor), del pensament (la paraula, la saviesa) i en el del culte (els himnes i cànctics), és a dir, en tota la vida cristiana.

A més, aquesta presència ha de realitzar-se en «plenitud» (*plêrôthête*). La mateixa idea de «plenitud» era present en la *plêroforia* de 1Te 1,5:

El nostre Evangeli es va fer present entre vosaltres, no solament amb paraules, sinó amb poder, i amb Esperit Sant i gran plenitud.

El terme té un paral·lel en Col 2,2:

Amb tota la riquesa de la plenitud de la comprensió.

Precisament perquè la «filosofia» dels destinataris (2,8) obligava l'autor de Col a subratllar la primacia de Crist davant un culte desviat dels àngels (v. 18), pot haver-li suggerit una gran discreció entorn d'aquell Esperit que acompanya Crist-Home des d'abans de la seva concepció i l'Església des dels inicis.

d) *L'Esperit Sant en Efesis*

17. En Ef el tema de l'Esperit pren les proporcions que considerariem normals en una carta de Pau.¹⁶ apareix dotze vegades el substantiu *pneuma* en esfera divina, més altres dues l'adjectiu *pneumatikos* en la mateixa línia. Col·locant els textos segons l'ordre de la carta, tindriem:

Beneït sigui el Déu i Pare de nostre Senyor Jesucrist, que ens ha beneït amb tota mena de benediccions espirituals (*pneumatikê*) en el cel, en Crist (1,3).

15. Els paral·lelismes amb Ef (cf. apartat següent) ens en convencen.

16. Cf. SÁNCHEZ BOSCH, *Mestre*, §§ 32-39.